

Dominik Tyrawa

Prawo administracyjne a prawo międzynarodowe publiczne

Uwagi na tle „Instytucji prawa administracyjnego” Jerzego Stefana Langroda

The administrative law and the public international law.
Remarks on the background of the „Institution of the
administrative law” of Jerzy Stefan Langrod

I. WSTĘP

Nasz Naród wydał wiele córek i wielu synów, z których powinniśmy być dumni. Jednak, w odczuciu autora, zbyt często patrzymy na inne kraje, inne narody, inne kultury i chwylimy je, zapominając o naszym dziedzictwie, czy to kulturowym czy to osobowym. Zasada „cudze chwalicie, swojego nie znacie” zbyt często wciąż króluje w naszej świadomości.

Opracowanie to zostało pokrótce poświęcone synowi polskiej ziemi – Jerzemu Stefanowi Langrodowi. Ten wybitny prawnik administratywista po dziś dzień wywiera istotny wpływ na polską naukę prawa administracyjnego i naukę administracji. Ponadto wydaje się, że jest najbardziej znanym polskim przedstawicielem prawa administracyjnego i nauki administracji w świecie. Oczywiście można postawić pytanie czy mamy do czynienia z przedstawicielem najwybitniejszym, ale na tak postawione pytanie trudno

jednoznacznie odpowiedzieć. Najwłaściwsze wydawałoby się wskazanie szerszej, niż jedna osoba, grupy, którą można byłoby określić jako najwybitniejsi przedstawiciele polskiej nauki prawa administracyjnego i nauki administracji. Grupa ta nie miałaby charakteru zamkniętego i w zależności od osób, które proponują jej skład i w zależności od pochodzenia (ośrodka naukowego, w którym się kształcili) skład tejże grupy byłby zmienny.

Zważywszy na losy Jerzego Stefana Langroda, historię jego życia, czy powstania tytułowych Instytucji, można wskazać iż mamy do czynienia z postacią niezwykłą, w dalszym ciągu niewłaściwie przybliżoną w polskiej nauce prawa administracyjnego i nauce administracji.

Opracowanie to zostało podzielone na podtytuły, Człowiek – Historia – Prawo, zgodnie z tytułem konferencji, na której zostało zreferowane, a także zgodnie z ideą przybliżenia osoby Langroda, historii jego życia i hi-

historii powstania tytułowych Instytucji, aby te rozważania spiąć przybliżeniem jakże wciąż współczesnych i problemowych korelacji prawa administracyjnego i prawa międzynarodowego publicznego.

II. CZŁOWIEK

Jerzy Stefan Władysław Langrod urodził się w Krakowie w dniu 20 września 1903 roku¹. Był młodszym synem Bernarda Langroda i Michaliny Rucker. Jego ojciec był znanym krakowskim adwokatem, a także doktorem praw². Właśnie w wykształceniu ojca i wykonywanym przez niego zawodzie można dopatrywać się wyboru takiej, a nie innej drogi zawodowej.

Jerzy Stefan Langrod zdobywał wykształcenie m.in. w cieszącym się dużą renomą Gimnazjum im. Jana III Sobieskiego w Krakowie. Jego postawa patriotyczna wyrażała się m.in. w propagowaniu i tworzeniu ruchu skautingowego w odrodzonej Rzeczypospolitej czy też w udziale, jako żołnierz, w wojnie polsko-bolszewickiej oraz w III powstaniu śląskim, za udział w którym otrzymał w 1921 r. Śląską Wstęgę Waleczności i Zasługi.

Magisterium z prawa uzyskał w 1925 r. na Uniwersytecie Jagiellońskim. Już w 1926 r. (w wieku 23 lat) zostaje doktorem praw na

podstawie pracy „Zarys sądownictwa administracyjnego ze szczególnym uwzględnieniem sądownictwa administracyjnego w Polsce”³. W 1927 r., w wieku 24 lat uzyskuje habilitację⁴ z nauki administracji i nauki prawa administracyjnego. Miejszem habilitacji jest Wydział Nauk Politycznych i Społecznych Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie, na której to uczelni zostaje docentem. Jednocześnie studiuje filozofię, której absolwentem staje się w 1929 r.

W analogicznym okresie wiąże się z szeroko rozumianym wymiarem sprawiedliwości (odbywa praktykę w Sądzie Okręgowym w Krakowie) oraz odbywa aplikację adwokacką w kancelarii adwokackiej swojego ojca Bernarda Langroda w Krakowie, którą ostatecznie finalizuje i zostaje wpisany na listę adwokatów.

Kolejnym przełomem w jego życiu staje się rok 1931, w którym to habilituje się na Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Podstawą habilitacji jest opracowanie o istocie *res iudicata* w prawie administracyjnym⁵. Po habilitacji rozpoczyna prace na tymże wydziale, jako docent prywatny, któremu zgodnie z obowiązującymi wówczas przepisami nie przysługiwało wynagrodzenie. Od samego początku związany jest z Katedrą Prawa Administracyjnego i Nauki Administracji

¹ Życiorys Jerzego Stefana Langroda prezentują m.in. A. Wasilewski, *Jerzy Stefan Langrod 1903-1990*, „Państwo i Prawo” 1991, nr 4, s. 77-79, Z. Martyniak, *Jerzy Stefan Langrod (1903-1990)*, „Przegląd Organizacji” 1991, nr 7, s. 17, tenże, *Wspomnienie o profesorze Jerzym Langrodzie 1903-1990*, „Prakseologia” 1992, nr 1-2, s. 199-203, P. Dobosz, *Jerzy Stefan Władysław Langrod – biografia*, [w:] *Źródła prawa administracyjnego. Konferencja z okazji 100 rocznicy urodzin Profesora Jerzego Stefana Langroda. Uniwersytet Jagielloński - 23 kwietnia 2004 r.*, red. J. Zimmermann, P. Dobosz, Zakamycze 2005, s. 15-28, Tenże, *Biogram J.S. Langroda*, [w:] J.S. Langrod, *Instytucje prawa administracyjnego. Zarys części ogólnej*. Reprint, Zakamycze 2003, s. 13-15 czy też B. Dobkowska, *Biografia naukowa Jerzego Stefana Langroda*, [w:] *Teoria instytucji prawa administracyjnego. Księga pamiątkowa Profesora Jerzego Stefana Langroda*, red. J. Niczyporuk, Paryż 2011.

² To właśnie ojcu Jerzy Stefan Langrod poświęcił opracowanie: *Zagadnienia wybrane z praktyki administracyjnej*, Kraków 1938.

³ J.S. Langrod, *Zarys sądownictwa administracyjnego ze szczególnym uwzględnieniem sądownictwa administracyjnego w Polsce*, Warszawa 1925.

⁴ Należy zaakcentować, iż habilitacja przed II wojną światową miała inne znaczenie, niż obecnie. Uzyskanie habilitacji z zakresu ścisłej dyscypliny (np. prawa karnego czy prawa administracyjnego), na konkretnej uczelni umożliwiało prowadzenie wykładów. Takie rozwiązanie powodowało, że m.in. J.S. Langrod habilitował się jeszcze po raz kolejny, na Uniwersytecie Jagiellońskim.

⁵ J.S. Langrod, *Res iudicata w prawie administracyjnym*, Kraków 1931.

UJ. Początki tej Katedry w systemie organizacyjnym Wydziału Prawa to 1801 r. Osobowo i naukowo, obok Jerzego Stefana Langroda związani z nią byli m.in.: Julian Antoni Dunajewski, Józef Kleczyński, Władysław Leopold Jaworski, Kazimierz Władysław Kumaniecki, Wilhelm Szczęśny Wachholz czy w późniejszym okresie Waław Brzeziński, Józef Filippek oraz obecnie m.in. Jan Zimmermann.

Obok praktyki adwokackiej i pracy naukowej w ramach UJ angażuje się także, jako radny Rady Miejskiej Krakowa w prace organów samorządowych. Zaangażowanie to jest powiązane z trudnym okresem działania Rady Miejskiej Krakowa, gdy ustrój ma charakter prowizoryczny, *de facto* władzę sprawuje *quasi* zarząd komisaryczny⁶.

15 grudnia 1936 r., w wieku 33 lat otrzymuje, nadany mu przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej tytuł naukowy profesora. Zostaje także kierownikiem wzmiankowanej już Katedry Prawa Administracyjnego i Nauki Administracji UJ.

Daje się wówczas poznać (do momentu wybuchu II wojny światowej) jako nowoczesny administratywista, który obok prawa administracyjnego i nauki administracji, zajmuje się także m.in. prakseologią. Znajomość języków obcych determinuje działalność naukową także na płaszczyźnie europejskiej. W ramach tej działalności odbywa kwerendy biblioteczne w Paryżu, Dijon i Zurychu. Uczestniczy w wielu międzynarodowych konferencjach naukowych, m.in. w Bratysławie czy Rzymie. Wykłada na uniwersytetach w Rzymie, Debreźnie czy Suboticy. Zostaje członkiem wielu międzynarodowych stowarzyszeń czy organi-

zacji naukowych, m.in. z siedzibą w Londynie, Paryżu, Rzymie, Filadelfii czy Brukseli. Jego doświadczenie i kwalifikacje wykorzystane zostają także w ramach różnego rodzaju komisji rządowych, m.in. w zakresie problematyki podziału administracyjnego państwa, sądów ubezpieczeń społecznych czy reform w zakresie aplikacji adwokackiej. Nazwisko Langroda staje się wówczas znane nie tylko w sferze naukowej, na płaszczyźnie polskiej czy europejskiej, ale pełnienie funkcji eksperckich pozwala na praktyczne wykorzystanie jego wiedzy i posiadanych umiejętności.

W momencie wybuchu II Wojny Światowej Jerzy Stefan Langrod pełni służbę wojskową. Został zmobilizowany w sierpniu 1939 r., jako porucznik piechoty. Podobnie jak wielu polskich żołnierzy-tułaczy *via* Rumunia przedostaje się do Francji. Wykłada prawo administracyjne na Uniwersytecie Polskim Zagranicą w Paryżu oraz pracuje w Ministerstwie Spraw Wojskowych, jako radca prawny.

Po ataku Niemiec na Francję, walczy w ramach 2 Pułku Grenadierów Wielkopolskich im. Bolesława Chrobrego 1 Dywizji Grenadierów m.in. w Lotaryngii. W czerwcu 1940 roku został wielokrotnie ranny i dostał się do niewoli niemieckiej. Okres ten (lipiec 1940-maj 1945) spędził w Oflagu XVIIA w Edelbach pod Wiedniem. W niewoli zaangażował się w próbę ucieczki (budowa podkopu-tunelu), ale szczególnie miejsce w działalności obozowej zostało poświęcone pracy naukowo-dydaktycznej. W ramach pracy naukowej powstają wówczas tytułowe *Instytucje*⁷, o których szerzej w dalszej części opracowania.

⁶ Spostrzeżenia z tego okresu zawiera w opracowaniu: *3 lata samorządu Krakowa (1931-1933) na tle teorii prawa administracyjnego. Fakty i konkluzje*, Kraków 1934.

⁷ *Instytucje prawa administracyjnego. Zarys części ogólnej*, Kraków 1948.

Organizuje także, w ramach pracy dydaktycznej, studia na poziomie uniwersyteckim, tj. Polskie Studium Prawa (Polski Wydział Prawa) oraz Polską Szkołę Nauk Politycznych, gdzie wykłada prawo administracyjne, naukę administracji, filozofię prawa czy prawo polityczne. Pełni funkcje egzaminatora w ramach zorganizowanych przez jeńców francuskich projektach uniwersyteckich. W związku z odniesionymi w czerwcu 1940 r. ranami, niedostateczną opieką zdrowotną w obozie jenieckim i trudnymi warunkami w nim panującymi podupada w dosyć mocny sposób na zdrowiu.

Po wyzwoleniu, w dniu 9 maja 1945 r., przedostaje się następnie do Paryża. Tam otrzymuje ofertę pracy w ambasadzie polskiej, której jednak nie przyjmuje. Interesuje go tylko i wyłącznie powrót do rodzinnego Krakowa, a także kontynuacja pracy na odradzającym się Uniwersytecie Jagiellońskim. Będąc konsekwentny w działaniu obejmuje ponownie Katedrę Nauki Administracji i Prawa Administracyjnego UJ. Angażuje się politycznie w prace odradzającego się Stronnictwa Demokratycznego. Jako osoba ciesząca się autorytetem o międzynarodowym charakterze, zgłoszony zostaje jako kandydat na sędziego Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości w Hadze. Takie działanie można traktować jako próbę silnej legitymacji władzy komunistycznej w Polsce na arenie międzynarodowej, a zgłoszenie samego Langroda należy traktować w instrumentalny sposób. Nie zaprzestaje aktywności na forum międzynarodowym, pełniąc rolę wykładowcy na Uniwersytecie w Tuluzie. Pełni wówczas także funkcję kuratora Towarzystwa Słuchaczy Biblioteki Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Pogarszający się stan zdrowia powoduje konieczność korzystania z urlopu dla poratowania zdrowia. Leczy się w Szwajcarii, wykorzystując w ten sposób szerokie znajomości wśród uczonych z Zachodniej Europy. Zagrożony aresztowaniem ze strony Urzędu Bezpieczeństwa, ostrzeżony przez kolegę z oflagu – R. Laporte, ówczesnego radcy prawnego ambasady francuskiej w Warszawie, pośpiesznie emigruje i osiedla się w Paryżu. W opracowaniach poświęconych Jerzemu Stefanowi Langrodowi zwraca się uwagę, iż nie przedłużono mu urlopu dla poratowania zdrowia, co skutkowało przeniesieniem w stan spoczynku bez uposażenia emerytalnego i zwolnieniem w dniu 31 sierpnia 1951 ze stanowiska profesora nadzwyczajnego. Brak przedłużenia urlopu zdrowotnego był tylko pretekstem, aby dokonać aresztowania, po powrocie do kraju.

Osiedlając się nad Sekwaną angażuje się w szereg projektów naukowych i eksperckich. M.in. wykłada publiczne prawo porównawcze na Uniwersytecie w Saarbrücken, gdzie prowadzi nowatorskie badania w zakresie zbliżenia prawa europejskiego⁸, pełni funkcję dyrektora do spraw badań naukowych we francuskim Krajowym Centrum Badań Naukowych czy też wykłada prawo administracyjne na Sorbonie. Jego badania naukowe, prowadzone wykłady i seminaria, do dziś wspominane są jako nowatorskie, a sami słuchacze to w większości obecne prawne i polityczne elity nie tylko Francji, ale np. byłych francuskich kolonii. Jego dom długi czas był także otwarty na rzecz przybyszów z Polski, czy to profesorów przebywających na stażach naukowych czy też młodszych pracowników

⁸ Badania te były i są wykorzystywane w zakresie prawodawstwa Rady Europy i Unii Europejskiej.

nauki. Prowadził także niezwykle ożywioną korespondencję z polskimi administratywistami w kraju, m.in. Marianem Zimmermanem, Jerzym Starościakiem czy Emanuelem Iserzonem.

Nie zaprzestał aktywności w ramach pracy naukowej i podróży zagranicznych z tym związanych. Dzięki ogromnemu autorytetowi zapraszany był na wykłady m.in. do Londynu, Bolonii, Portoryko, Helsinek, Madrytu, Luksemburga, Turynu, Spiru, Lizbony, do Wyming czy do Quebecu.

Ogromna wiedza teoretyczna, umiejętność przekształcenia jej w praktyczne rozwiązania, podobnie jak w okresie II Rzeczypospolitej, była powodem powołania Langroda jako eksperta przy wielu organizacjach naukowych czy organizacjach międzynarodowych. Należy w tym zakresie wskazać m.in. UNESCO, ONZ czy OECD. Utrzymywał silne kontakty naukowe z polskimi środowiskami emigracyjnymi, działał w organizacjach polonijnych, był profesorem Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie. Ponadto był członkiem Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie. Trzykrotnie w tym okresie przyjeżdżał do kraju zawsze odwiedzając swój rodzinny i ukochany Kraków.

Bardzo długi czas osoba Jerzego Stefana Langroda pozostawała w kręgu zainteresowań Służby Bezpieczeństwa. Nie bez znaczenia pozostaje fakt, iż paryski dom Profesora był otwarty na wszystkich potrzebujących, a zgromadzone informacje przez SB mogą świadczyć, iż w tym gronie były także osoby, które nadużywając gościnności Profesora, informowały SB o osobach przebywających w otoczeniu Profesora czy też o odbywających się tam dyskusjach.

Żoną Langroda była Anna Bronisława Nimhin, doktor i tłumacz przysięgły. Zmarła w dniu 28 listopada 1990 roku w Paryżu. Spadkobierczynią dorobku, jak i wielką propagatorką teorii Langroda jest córka Ewa Michalina Franciszka, znana jako Michalina z Langrodów Ageros, prof. Uniwersytetu w Lancaster. Bratem Jerzego Stefana Langroda był Witold Lucjan Langrod, doktor prawa, socjolog, pracownik Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej, a także Międzynarodowego Biura Pracy w Genewie, dyrektor w Ministerstwie Spraw Zagranicznych, kombatan II wojny światowej, pracownik ONZ, pisarz, wykładowca na Uniwersytetach i szkołach wyższych w Warszawie, Leopoldville, Meksyku i Suffolk.

Jerzy Stefan Langrod zmarł w dniu 24 grudnia 1990 roku w Paryżu i pochowany został na cmentarzu w Montmorency.

III. HISTORIA

Historia życia Profesora, co zostało przedstawione powyżej jest niezwykła. Trudno wskazać innego człowieka, który przeżył tyle niezwykłych wydarzeń, pracował w tylu różnorodnych miejscach, a także tak mocno wpisał się we współczesną naukę nie tylko prawa administracyjnego i naukę administracji, ale także w prace z zakresu teorii organizacji i zarządzania oraz prakseologii.

Jerzy Stefan Langrod napisał blisko 500 publikacji. Nawet dziś, w dobie Internetu, kserokopiarek, skanerów, e-publicacji, coraz większej ilości źródeł, które można zdobyć bez wychodzenia z domu i odwiedzania bibliotek, w zakresie prawa trudno znaleźć osoby, które by się zbliżyły do takiej ilości publikacji. Do tego należy dodać, iż publikacje

te ukazały się w 11 językach, co nawet dziś szokuje, w pozytywnym tego słowa znaczeniu⁹. Osobną kwestią jest wysoki poziom merytoryczny wskazanych publikacji, których tylko 57 powstało w „polskim” okresie działalności autora, do 1939 r.¹⁰ Przygotowując to opracowanie, bazując na materiale źródłowo-wspomnieniowym autor tego opracowania dotarł do informacji, że Jerzy Stefan Langrod publikował m.in. w branżowych czasopismach, które ukazywały się w Kostaryce. W tym miejscu należy zadać odważne pytanie, który z obecnych polskich prawników-administratywistów publikuje w tak egzotycznych miejscach, a zważyć trzeba że okres, gdy publikował Langrod w znaczący sposób różni się od współczesnych czasów, w których panują czasy różnoznacznie rozumianej globalizacji.

Z przykrością należy zauważyć, iż osoba Jerzego Stefana Langroda nie doczekała się właściwego odwzorowania w polskiej nauce prawa administracyjnego. Wszak w zakresie przybliżania jego dorobku i swoistego hołdu oddawanego tejże postaci należy wskazać tylko trzy znaczące zdarzenia.

Pierwsze, gdy w dniu 23 kwietnia 2004 roku odbyła się konferencja naukowa zatytułowana „Źródła prawa administracyjnego”¹¹.

Wydarzenie to, wraz z niezwykle istotnym zapisem dyskusji z konferencji¹² jest swoistym dopełnieniem *reprintu Instytucji*. Znamienite jest, iż dopiero po ponad 13 latach od śmierci Profesora ośrodek, z którym związany był w największym stopniu w Polsce, zorganizował konferencję, będącą swoistym hołdem dla profesora.

Drugim zdarzeniem, była zorganizowana w Paryżu, w dniach 23 – 26 września 2011 r. XII Doroczna Międzynarodowa Konferencja Naukowa Stowarzyszenia Edukacji Administracji Publicznej, na temat „*Teoria nauk administracyjnych – aktualność dzieła profesora Jerzego Stefana Langroda*”. Organizatorami konferencji było Stowarzyszenie Edukacji Administracji Publicznej, Międzynarodowy Instytut Nauk Administracyjnych Sekcja Francuska w Paryżu oraz Polska Akademia Nauk Oddział w Lublinie i Stacja Polska w Paryżu¹³. Jak słusznie zauważył we wstępie do tego opracowania jego redaktor naukowy Janusz Niczyporuk znamienitym i smutnym jest fakt, iż tak naprawdę wzmiankowana publikacja i konferencja to dopiero drugie opracowanie w polskiej doktrynie prawa administracyjnego i nauki administracji w całości poświęcone Langrodowi. W tym miejscu należy się także w sposób zdecydowany zastanowić, czy nie właściwsze

⁹ Autor tego opracowania próbował zweryfikować, w których to językach zostały napisane te publikacje. Było to o tyle trudne, iż brak w polskich opracowaniach pełnego wykazu publikacji Profesora. Z pewnością były to następujące języki: polski (1), francuski (2), włoski (3), angielski (4), niemiecki (5), hiszpański (6), portugalski (7) i serbsko-chorwacki (8). Pozostałe języki to najprawdopodobniej grecki (9), fiński (10) i niderlandzki (11). W zakresie trzech ostatnich języków konieczna jest jednak weryfikacja, której z przyczyn niezależnych od autora nie mógł on sam dokonać.

¹⁰ Okres 1945-1951 w znacznej mierze jest okresem mieszanym, w którym to Langrod więcej czasu przebywa zagranicą niż w Polsce.

¹¹ Przywoływane już opracowanie: *Źródła prawa administracyjnego. Konferencja z okazji 100 rocznicy urodzin Profesora Jerzego Stefana Langroda. Uniwersytet Jagielloński - 23 kwietnia 2004 r.*, red. J. Zimmermann, P. Dobosz, Zakamycze 2005.

¹² Momentami można odnieść wrażenie, iż dyskusja wciąga w większy sposób, niż opublikowane referaty. Wynika to głównie z faktu, iż Jerzy Stefan Langrod zostaje przybliżony w bardzo emocjonalny sposób, a w dyskusji biorą udział znani, współcześni administratywiści, którzy znali Profesora osobiście.

¹³ Owocem tego spotkania jest opracowanie: *Teoria instytucja prawa administracyjnego. Księga pamiątkowa Profesora Jerzego Stefana Langroda*, red. J. Niczyporuk, Paryż 2011.

byłoby takie przekonstruowanie idei Zjazdów Katedr i Zakładów Prawa Administracyjnego i Postępowania Administracyjnego, aby w ramach jednego ze Zjazdów zająć się problematyką historyczną, swoistym wspomnieniem wielkich, nieżyjących już administratywistów polskich (a może także zagranicznych) i ich idei oraz teorii. Możliwe też, iż obok głównego nurtu problemowego, w ramach swoistego przypomnienia źródeł cyklicznie poruszać wspomniane kwestie w ramach wzmiankowanych spotkań naukowych¹⁴.

Za trzecie zdarzenie, jednak o innym charakterze niż wskazane powyżej, należy uznać ukazanie się publikacji poświęconej problematyce reform współczesnej administracji publicznej w odniesieniu do koncepcji przedstawionych przez Jerzego Stefana Langroda¹⁵. I zasadniczo w tym zakresie można zamknąć listę opracowań, które zostały poświęcone osobie tego wybitnego administratywisty. Pewnym domknięciem tej problematyki są jeszcze dwie książki pamiątkowe poświęcone działalności naukowej Profesora, wydane przez jego francuskich (i nie tylko) uczniów¹⁶.

Wyszczególnione publikacji to wciąż mało, aby przybliżyć dorobek Profesora. Według autora tego opracowania Jerzy Stefan Langrod zasłużył na zdecydowanie więcej. Pewnych hołdem mogłoby być przetłumacze-

nie jego obcojęzycznych opracowań (szczególnie w języku francuskim) na język polski, dzięki czemu jego poglądy mogłyby być po raz kolejny „odkryte” nie tylko przez młodych polskich administratywistów, ale także przez całą wspólnotę polskiego prawa administracyjnego i nauki administracji.

Niezwykła historia wiąże się także z powstaniem Instytucji. To opracowanie, a zasadniczo szkic problemowy (własnoręczne notatki) powstało w okresie niewoli, w obozie jenieckim. Jerzy Stefan Langrod stworzył to niezwykle i wartościowe dzieło mimo trudnych warunków pracy (brak biblioteki, ciszy, problemy ze światłem, zagrożenie zarekwirowaniem rękopisu, ciągłe rewizje), mimo że czas i miejsce, w którym przebywał w najmniejszym stopniu kojarzą się z pracą naukową. Langrod przebywał wszakże w obozie jenieckim, a nie w kurorcie czy na urlopie. Pracował opierając się na niezwykle skromnych zasobach bibliotecznych i swojej wiedzy. Wypadkową tej pracy było trzytomowe dzieło, której pierwszy tom, wydany częściowo¹⁷, dotyczył kwestii wstępnych, tom drugi miał odnosić się do problematyki ustroju i organizacji administracji, a tom trzeci do problematyki aktywności administracji. Instytucje miały być opublikowane ponadto w językach obcych (angielskim i francuskim). Ambitne założenia w tym zakresie zostały

¹⁴ Jako przykład można podać ideę Ogólnopolskich Zjazdów Katedr i Zakładów Prawa Konstytucyjnego. W ramach XLVII Zjazdu, który odbył się w dniach 6-8 czerwca 2005 roku w Cedzynie pod Kielcami (organizatorzy: Katedra Prawa Konstytucyjnego oraz Katedra Prawa Ustrojowego Porównawczego Uniwersytetu Jagiellońskiego) tematyka naukowa zjazdu koncentrowała się wokół polskiej nauki prawa konstytucyjnego oraz dokonań ustrojowych II Rzeczypospolitej. Owocem tego spotkania naukowego było opracowanie: *Prawo konstytucyjne II Rzeczypospolitej*, red. P. Sarnecki, Kraków 2006.

¹⁵ B. Dobkowska, *Problematyka współczesnych reform administracji publicznej w świetle koncepcji administracyjnoprawnych Jerzego Stefana Langroda*, Warszawa 2011.

¹⁶ W tym zakresie należy wskazać: *Pour un droit juste et une gestion moderne – Mélanges Georges Langrod*, Paris 1969 oraz *Science et action administratives*, red. L. Boulet, Paris 1980.

¹⁷ Ukazała się jedynie część tomu I, w 1948, a wydrukowany zeszyt 2 został w 1950 wycofany z obiegu z przyczyn politycznych, gdyż nie mieścił się problemowo i treściowo w zakresie ideologii marksistowsko-leninowskiej.

jednak przekreślone przez dwa wydarzenia, pierwsze, gdy z przyczyn politycznych wycofano zeszyt drugi tomu pierwszego i drugie, gdy Jerzy Stefan Langrod został zmuszony, zagrożony aresztowaniem do emigracji na Zachód Europy.

Mimo podjęcia pod koniec lat siedemdziesiątych i na początku lat osiemdziesiątych prób ponownego przeredagowania niepublikowanych tomów, celem dostosowania ich do zmieniającej się rzeczywistości prawnospołecznej, w związku z pogłębianiem się choroby Profesora, nie udało się zrealizować tego celu. Z przykrością należy zaznaczyć, że brak publikacji całych Instytucji jest z pewnością znaczącą stratą dla polskiej nauki prawa administracyjnego i nauki administracji. W sposób trochę przekorny można także wskazać, iż Instytucje zawdzięczają swoje miejsce w literaturze przedmiotu dwóm faktom, tj. temu gdzie i w jakich warunkach powstały oraz temu, że znacząca ich część nigdy nie została opublikowana. Oczywiście stwierdzenie to w żaden sposób nie umniejsza faktu, że mamy do czynienia z bardzo znaczącym opracowaniem.

IV. PRAWO

Problematyka powiązań prawa międzynarodowego publicznego z prawem administracyjnym wciąż nie doczekał się kompleksowego opracowania. Przywoływanie opracowań cząstkowych w tym zakresie, w kontekście tego opracowania wydaje się być bezzasadne, gdyż główną płaszczyzną będą poglądy Jerzego Stefana Langroda w tym zakresie.

W Instytucjach¹⁸ wskazana problematyka przedstawiona została obok powiązań prawa administracyjnego z prawem cywilnym, prawem konstytucyjnym, prawem skarbowym i prawem pracy. W odniesieniu do prawa międzynarodowego publicznego Langrod używa pojęcia prawo narodów.

Jerzy Stefan Langrod opisywał relację prawa narodów i prawa administracyjnego w sposób niezwykle szeroki, będąc zarazem jednym z pierwszych przedstawicieli polskiej doktryny prawa administracyjnego i nauki administracji, który podjął się tej problematyki w sposób bardziej złożony. Powstałe zależności Profesor omawiał na trzech płaszczyznach. Jako pierwszą płaszczyznę wskazywał, iż cały personel dyplomatyczny i konsularny składa się z organów administracyjnych. Oznaczało to, że do prawa administracyjnego w swobodny sposób można zaliczać te przepisy, które zostały wydane dla administracji spraw zagranicznych, a ponadto są one częścią składową porządku wewnętrznego państwa. W tym przypadku mamy do czynienia z powiązaniem z prawem konstytucyjnym, gdyż jest to punkt styczny, odnoszącym się do sfery stosunków państwa z zagranicą¹⁹.

Drugą sferą zależności zachodzących na płaszczyźnie styku prawa międzynarodowego publicznego a prawa administracyjnego było dynamicznie rozwijające się międzynarodowe prawo administracyjne²⁰. Dotyczy ono w szczególności spraw kolejowych, pocztowo-telegraficznych, lotniczych, rzecznych, opieki społecznej, pracy, miar i wag, sanitarnych, współpracy intelektualnej, cudzoziemców czy też innych.

¹⁸ Autor posługuje się w tym zakresie *Reprintem* opracowania.

¹⁹ Por. J.S. Langrod, *Instytucje ...*, s. 77.

²⁰ Tamże, s. 78. Dodatkowo Langrod przywołuje bardzo bogatą literaturę niemieckojęzyczną, francuskojęzyczną, angielskojęzyczną, włoskojęzyczną czy też rosyjskojęzyczną w tym zakresie.

W aktualnym stanie prawnym, w kontekście poglądów Langroda, takiej analizy dokonała, Joanna Człowiekowska. Te kwestie odnoszą się m.in. do ruchu granicznego, w tym spraw wizowych, kultury i sztuki, oświaty i szkolnictwa wyższego, ochrony przyrody, ochrony środowiska i gospodarki odpadami, podatków (zwłaszcza unikania podwójnego opodatkowania, zapobiegania uchylaniu się od opodatkowania), ratownictwa i przeciwdziałania klęskom żywiołowym, kolei, telekomunikacji, transportu drogowego, ruchu drogowego, dróg i autostrad, prawa wodnego, żeglugi śródlądowej, prawa celnego czy też statusu cudzoziemców²¹. Oczywiście jest to tylko i wyłącznie wyliczenie przykładowe. Dodatkowo Człowiekowska wskazuje na istnienie w tym zakresie aktów prawa międzynarodowego o charakterze uniwersalnym. Do tego katalogu zalicza autorka m.in. Europejską Konwencję o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych czy też Europejską Kartę Samorządu Lokalnego. Dodatkowo wspomina także o tzw. europejskich standardach procedury administracyjnej, które zostały dookreślone w aktach stanowionych przez organy międzynarodowe. Wracając do poglądów wyrażonych przez Langroda w *Instytucjach*, wskazywał na zdecydowanie bardziej administracyjny charakter takich norm, a nie międzynarodowy. Ta-

kie prawo określa jako administracyjne prawo narodów²². Według Langroda „są to bowiem reguły publicznego prawa międzynarodowego wynikające z porozumień międzypaństwowych (traktatów i konwencji), na straży której stoi związek administracji międzynarodowej”²³. Wskazane zostają także ogólne zasady włączania takich reguł do porządku prawnego. Chodzi o ratyfikację, sposób oddziaływania na inne normy, miejsce w hierarchii czy też inne reguły, które zostały już scharakteryzowane w relacji prawo wewnętrzne a prawo międzynarodowe.

Trzecią płaszczyzną, która jest punktem styčnym prawa administracyjnego i prawa międzynarodowego to tzw. działy spokrewnione z prawem międzynarodowym publicznym, nie należące jednak do tego systemu prawnego. Takim przykładem jest kolonialne prawo administracyjne, któremu w dalszej części pracy zostanie poświęcony stosowny fragment. Dodatkowo, prawo narodów, rozrastając się i „rozbudowując administrację międzynarodową różnych typów – czerpie pełną dłońią z porównawczych wzorów i doświadczeń prawa administracyjnego, z istniejących w tym ostatnim przykładów organizacyjnych i ustrojowych oraz z wewnątrzpaństwowej techniki administrowania”²⁴. Należy jednak przypomnieć o czasie powstania cytowanego opracowania i o fakcie, iż od tamtego czasu

²¹ Zob. J. Człowiekowska, *Prawo międzynarodowe jako źródło prawa administracyjnego*, [w:] *Źródła prawa administracyjnego* ..., s. 90-92. Przywołane przykłady zostały poparte szeroko aktami prawnymi w tym zakresie, przy czym ich konkretyzacja w tej sytuacji nie jest konieczna.

²² Langrod zwraca uwagę na zbyt pochopne zaliczanie do składników tego pojęcia treści o charakterze finansowo-skarbowym, które powinny zostać zakwalifikowane do prawa skarbowego, treści dotyczące praw autorskich, które wchodzą w skład prawa cywilnego czy też akty odnoszące się do praw mniejszości narodowych, które winny być sferą zainteresowania prawa konstytucyjnego bądź znajdujące się na pograniczu prawa konstytucyjnego i prawa administracyjnego. Dodatkowo do tego pojęcia zalicza się akty, których twórcą jest administracja wewnątrz państwowa, a ich zakres oddziałuje w szczególności na sferę międzynarodową (Langrod wskazuje przykład ochrony dyplomatycznej własnych obywateli za granicą) czy też akty, które pozostają w związku z międzynarodowym prawem administracyjnym (podany przykład dotyczy dostosowywania wewnętrznej organizacji służb publicznych do porozumień międzynarodowych), J.S. Langrod, *Instytucje* ..., s. 79, przypis nr 60.

²³ Por. J.S. Langrod, *Instytucje* ..., s. 79.

²⁴ Tamże, s. 81.

administracja międzynarodowa rozrosła się w istotny sposób, czy to na szczeblu ogólnoswiatowym (np. ONZ i jej wyspecjalizowane organizacje międzynarodowe), czy też na szczeblu regionalno-kontynentalnym (np. UE z całym jej aparatem politycznym). We właściwym zrozumieniu tak zachodzących procesów, pomocne byłyby prace prawnoporównawcze w zakresie prawa administracyjnego, których celem byłoby wskazanie jakie rozwiązania ustrojowo-systemowe oraz w jakim zakresie wpływają i są źródłem dla rozwiązań na płaszczyźnie prawnomiędzynarodowej.

Wskazane powyżej relacje prawa międzynarodowego publicznego i prawa administracyjnego, mimo upływu kilkudziesięciu lat od czasu podjęcia rozważań na ten temat wciąż zaskakują świeżością. Oprócz kolonialnego prawa administracyjnego w żaden sposób nie zdewaluowały się. Trzeba jednak zauważyć, że nawet w tym przypadku podjęte rozważania można odnieść do innych sytuacji, wskazując wąski dział regulacji odnoszących się do prawa wojennego, gdzie występują elementy właśnie z zakresu tego prawa i powiązanych z nimi instytucji. Dodatkowo, wynikają z nich swoiste uprawnienia administracyjnoprawne do sprawowania kontroli nad sferą okupowaną. Właściwsze wydaje się powiązanie tej płaszczyzny z kolonialnym prawem administracyjnym (kolonializm był swoistą formą okupacji, różniącą się jednak od niej treścią i założeniami, choćby na płaszczyźnie europejskiej). Przy czym pojęcie kolonialnego prawa administracyjnego nie oddaje jednak całej złożoności problemu. Zdecydowanie lepszą propozycją wydaje się powiązanie tych problemów z pojęciem międzynarodowego przejściowego prawa administracyjnego, w skład którego można zaliczyć

m.in. administracyjne prawo kolonialne, administracyjne prawo okupacyjne i administracyjne prawo mandatowe.

Poglądy Jerzego Stefana Langroda w zakresie powiązań prawa administracyjnego i prawa międzynarodowego publicznego powinny być wykorzystywane współcześnie nie tylko w zakresie dookreślania pojęcia europejskiego czy międzynarodowego prawa administracyjnego, ale bez wątplenia powinny być jednym z punktów wyjścia w zakresie globalnego prawa administracyjnego i administracji międzynarodowej.

V. PODSUMOWANIE

Opracowanie to dedykowane zostało pamięci Jerzego Stefana Langroda, wybitnego polskiego prawnika – administratywisty, który z przyczyn politycznych zmuszony był udać się na emigrację. Langrod był postacią niezwykłą, a jego wkład w naukę polskiego i światowego prawa administracyjnego i naukę administracji jest znaczący. Historia jego życia, historia powstania Instytucji wciąż wydaje się zaskakiwać i zciekawiać.

Przykładem aktualności poglądów Langroda, na współczesną administrację publiczną i na współczesne prawo administracyjne są przybliżone w opracowaniu powiązania na linii prawo administracyjne a prawo międzynarodowe publiczne.

SŁOWA KLUCZOWE

Jerzy Stefan Langrod, prawo administracyjne, prawo międzynarodowe, historia

STRESZCZENIE

Opracowanie dotyczy trzech podstawowych problemów. W ramach pierwszej części

przedstawiona została sylwetka Jerzego Stefana Langroda, wybitnego polskiego prawnika, zajmującego się prawem administracyjnym. Druga część przybliżyła niezwykłą historię jego życia, jak i historii powstania tytułowego opracowania. Część trzecia to rozważania nad aktualnością poglądów Langroda w zakresie powiązań pomiędzy prawem międzynarodowym a prawem administracyjnym.

KEYWORDS

Jerzy Stefan Langrod, administration law, international law, history

SUMMARY

The study is regarding three basic problems. In frames of the first part a figure of Jerzy Stefan Langroda was described, of outstanding Polish lawyer, dealing with the administrative law. The second workshop is bringing closer unusual the story of his life, as well as stories of the coming into existence of the title study. The third part is deliberations above the topicality of Langrod's views in connections between the international law and the administrative law.

BIBLIOGRAFIA

- J. Człowiekowska, *Prawo międzynarodowe jako źródło prawa administracyjnego*, [w:] *Źródła prawa administracyjnego. Konferencja z okazji 100 rocznicy urodzin Profesora Jerzego Stefana Langroda. Uniwersytet Jagielloński - 23 kwietnia 2004 r.*, red. J. Zimmermann, P. Dobosz, Zakamycze 2005.
- B. Dobkowska, *Biografia naukowa Jerzego Stefana Langroda*, [w:] *Teoria instytucji prawa administracyjnego. Księga pamiątkowa Profesora Jerzego Stefana Langroda*, red. J. Niczyporuk, Paryż 2011.
- B. Dobkowska, *Problematyka współczesnych reform administracji publicznej w świetle koncepcji administracyjno-prawnych Jerzego Stefana Langroda*, Warszawa 2011.
- P. Dobosz, *Biogram J.S. Langroda*, [w:] J.S. Langrod, *Instytucje prawa administracyjnego. Zarys części ogólnej*. Reprint, Zakamycze 2003.
- P. Dobosz, *Jerzy Stefan Władysław Langrod – biografia*, [w:] *Źródła prawa administracyjnego. Konferencja z okazji 100 rocznicy urodzin Profesora Jerzego Stefana Langroda. Uniwersytet Jagielloński - 23 kwietnia 2004 r.*, red. J. Zimmermann, P. Dobosz, Zakamycze 2005.
- J.S. Langrod, *3 lata samorządu Krakowa (1931-1933) na tle teorii prawa administracyjnego. Fakty i konkluzje*, Kraków 1934.
- J.S. Langrod, *Instytucje prawa administracyjnego. Zarys części ogólnej*, Kraków 1948.
- J.S. Langrod, *Instytucje prawa administracyjnego. Zarys części ogólnej*. Reprint, Zakamycze 2003.
- J.S. Langrod, *Res iudicata w prawie administracyjnym*, Kraków 1931.
- J.S. Langrod, *Zagadnienia wybrane z praktyki administracyjnej*, Kraków 1938.
- J.S. Langrod, *Zarys sądownictwa administracyjnego ze szczególnym uwzględnieniem sądownictwa administracyjnego w Polsce*, Warszawa 1925.
- Pour un droit juste et une gestion moderne – Mélanges Georges Langrod*, Paris 1969.
- Z. Martyniak, *Jerzy Stefan Langrod (1903-1990)*, „Przegląd Organizacji” 1991, nr 7.
- Z. Martyniak, *Wspomnienie o profesorze Jerzym Langrodzie 1903-1990*, „Prakseologia” 1992, nr 1-2.

Prawo konstytucyjne II Rzeczypospolitej, red. P. Sarnecki, Kraków 2006.

Science et action administratives, red. L. Boulet, Paris 1980.

A. Wasilewski, *Jerzy Stefan Langrod 1903-1990*, „Państwo i Prawo” 1991, nr 4.

NOTA O AUTORZE

dr Dominik Tyrawa, asystent w Katedrze Prawa Międzynarodowego na Wydziale Zamiejscowym Prawa i Nauk o Gospodarce Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, zainteresowania naukowe: prawo administracyjne i konstytucyjnego ze szczególnym uwzględnieniem wpływu norm i przepisów prawa międzynarodowego na te gałęzie prawa, autor kilkunastu publikacji z zakresu prawa i nauki o administracji.